

Мельників Ростислав Володимирович, канд. філол. наук, доцент Харківського державного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

Володимир Свідзінський: контекст для легенди*

У статті подано огляд життєвого і творчого шляху Володимира Свідзінського. Творчий доробок поета і перекладача аналізується у зв'язку з його "внутрішньою біографією" та культурним контекстом, що дозволяє визначити координати та інтерпретаційні поля дослідження. Особливу увагу приділено семантичним та версифікаційним особливостям поетичних збірок В.Свідзінського "Ліричні поезії" та "Вересень".

The article finds out the review of life and creative work of Volodymyr Swidzins'kyi. The creative heritage of the poet and translator is analyzed under the lens of his "inner biography" and cultural context, what let us establish coordinates and interpretative strategies of the research. A special attention is given to semantical and versification peculiarities of poetry Swidzins'kyi's poetry collections "Lyrics" and "September".

На пошану професора Яра Славутича, одного з піонерів у справі повернення читачеві творчості Володимира Свідзінського.

Важко нині собі помислити обшир української поезії ХХ століття поза творчістю Володимира Свідзінського, настільки органічною, матричною проступає її метафорична мова вже у другій половині віку у сув'язі густо просякнутах сугестій та асоціацій, і це попри майже повне незнання цього поетичного світу сучасниками автора та напрочуд тяглого в часі його відкриття-повернення. "Світ Свідзінського, – захоплено писав французький славіст Емануїл Райс, – це країна, де ще не ступала людська нога, країна, що вражає своєю новістю та незвичністю. Занурившись у неї, не знайдеш доріг назад. Ця країна – найзаповітніша праатьківщина нашої душі, така далека, така глибока, така прихована, що тільки велике чародійство могло злегка відкрити її для нас..." [20, с. 153].

Щасливий випадок, чародійство, а чи найзвичайнісінький збіг обставин призвів до зустрічі у запиленому прифронтовому Харкові щойно прибулого з оточення недавнього червоноармійця Олекси Веретенченка та відомого перекладача-іспаніста, до речі, брата знаного критика Юрія Меженка, Миколи Іванова. Останній, ніби передчуваючи свою близьку загибель у застінках НКВД-МГБ, передає молодому поетові найцінніше, що

залишилося від їхнього близького друга, – підготовлену до друку книгу віршів "Медобір".

Так чи інакше, але саме цей епізод стає відповідним для сучасного прочитання творчості письменника, життя котрого трагічно увірвалося 18 жовтня 1941 року. У селі Непокрите, що під Салтовим на Харківщині, його разом з іншими арештантами енкаведисти спалили живцем...

*В полум'ї був спервовіку
І в полум'я знову вернуся...
І як те вугілля в горні
В бурхливім горінні зникає,
Так розімчать, розметають
Сонячні вихори в пасма блискуці*

(Спалене тіло моє... [23, с. 65-66]),

– це сповнене надпоетичного чуття передбачення власної долі, неймовірно загострене переживання трагедії доби і людського ества у художньому слові поета, на диво зацілілому у своїй духовній чистоті та світлості, перетворювали життя й творчість Володимира Свідзінського на легенду, легенду канонічну й знакову для нових поколінь українських літераторів, – що формувалося в таборах Ді-Пі повоєнної Європи, поставши Мистецьким Українським Рухом, і тих, чий голос міцнів в Україні під час відлиги, тих, кому

* Збережено авторський правопис. – Прим. упорядника.

випали на долю брежневські табори і котрі йшли у “внутрішню еміграцію” сімдесятих...

Перші публікації 1947-48 років у Німеччині, входження віршів до антологій і збірок “Обірвані струни” (Нью-Йорк, 1955), “Розстріляна муза” (Детройт, 1955), “Антологія української поезії” (Лондон, 1957) та “Розстріляне Відродження” (Париж, 1959) лише підсилювали інтерес до автора: “Як містична тінь, Свідзінський манить своєю недоступністю не менше, ніж своєю словесною всемогутністю”, – констатував згаданий Емануїл Райс [20, с. 157].

Зусиллями українських письменників на еміграції 1961 року в Едмонтоні з’являються книгою “Вибрані поезії” Свідзінського, а 1975 – до 90-річчя поета – у бібліотеці “Сучасності” виходить “Медобір”. У післяслові до нього упорядник Богдан Кравців небезпідставно зауважував: “Збереження збірки ненадрукованих поезій Володимира Свідзінського у важких і трагічних умовах воєнних дій і подій на землях України 1941-1945 років залишиться в історії української літератури фактом незвичайної неоціненної ваги...” [11, с. 179].

Власне з “медоборівської” добірки та літературної сільвети в антології Юрія Лавріненка “Розстріляне Відродження”, що, контрабандно ввезена через болгарський кордон, ширилася у колі шістдесятників, почалося відкриття поета в Україні. Того ж 1959 року лише кілька речей, але під змінним прізвиськом – Свідзінський, побачили світ і в київському виданні “З поезії двадцятих років”. Унікальність поетичного світу Володимира Свідзінського, асоціальність, сповненість “якоїсь таємничої внутрішньої самодостатності...” [33, с. 424], його “чесне (і якщо вдуматися, мужнє!) виборювання свого права на “тишу” і “самотність” [3, с. 168], на чому наголошували Василь Стус та Іван Дзюба, були суголосними в естетичних пошуках української творчої молоді того часу – часу напів- і неправди, одним із фрагментів якого було і свідоме замовчування фактів арешту письменника 27 вересня 1941 року, обставин його смерті, а по тому й реабілітації 1964-го, та, зрештою, і творчості.

Перші більш-менш розгорнуті публікації про поета та його творів на Батьківщині стали можливими тільки через кілька років після реабілітації, і то в доволі дозованих формах, а видання його творів окремою книжкою припало на перебудовний 1986 рік.

“Поет, творчість і доля якого оповиті легендою, чекають свого розкриття” – звертався до читача Юрій Лавріненко у сільветі, присвяченій Свідзінському, і при тому наголошував: “Рідко хто з його сучасників, маючи таке інтенсивне внутрішнє творче життя, так мало друкувався...” [12, с. 190]. І його заклик було підтримано – скупі, часто побіжні спогади сучасників, критичні статті, літературознавчі розвідки та, передусім, копітка робота ентузіастів і шанувальників з кожним наступним роком розкривали образ поета, ззовні “непомітного” (І.Сенченко) [Цит. за: 36, с. 183], “з інтелігентними рисами обличчя і з постійною лагідною усмішкою”, котрий “дивував своєю скромністю і притишеним голосом” (П.Панч) [Цит. за: 36, с. 183], материковим огромом творчого надхнення, підтверджуючи особне місце його художньої спадщини в історії української літератури [3, с. 175], приналежність її “до найвищих досягнень поетичного мистецтва...” [2, с. 143].

Безперечно, “внутрішньої біографії” Володимира Свідзінського “не пізнати із скупих даних зовнішнього життєпису” [12, с. 190]. Однак саме вони дозволяють визначити координати дослідження та інтерпретаційні поля аналізу.

Народився він у сім’ї священика Євтимія Оксентійовича Свідзінського 8 жовтня 1885 року в селі Маянів Вінницького повіту Подільської губернії. Після закінчення Тиврівського духовного училища 1899 року вступає до Кам’янець-Подільської духовної семінарії. Однак унаслідок хвороби та у зв’язку із сімейними обставинами 1904 року залишає навчання [25, с. 48-49]. А за кілька років Свідзінський уже в Києві – студент Вищих комерційних курсів, реорганізованих згодом у Комерційний інститут. Василь Яременко припускає, що “саме тут сталося перше знайомство з Павлом Тичиною” [39, с. 3], котрий після закінчення Чернігівської духовної семінарії продовжував навчання у цьому закладі. Також цілком ймовірно він стає близьким до середовища письменників, які гуртувалися довкола журналу “Українська хата”, де у січневому числі за 1912 рік з’являється і нове ім’я в літературі – Володимир Свідзінський. Принаймні, поет перебував у тому силовому полі, що й інші молоді автори часопису, як, скажімо, Максим Рильський та Павло Тичина, адже не випадково критики зауважували спільність їхніх художньо-естетичних пошуків, ще починаючи з перших рецензій та відгуків на доробок Свідзінського.

Закінчивши свої студії в інституті, щоправда, так і не отримавши, як можна гадати, через матеріальну скруту диплома – лише свідоцтво про навчання [21, с. 145; 25, с. 50], 1913 року повертається на Поділля. Весь час працює за фахом економіста, досліджує місцеві промисли. У роки I Світової – у складі діючої армії в Галичині на посаді польового контролера, а по її закінченні – демобілізується і 1918 року переїздить до Кам'янець-Подільського.

У вирі громадянської війни працює в установах Української Народної Республіки, а також розпочинає свою власне літературну діяльність на посаді “редактора української мови” у видавничому відділі Подільської народної управи. Після поразки у війні та встановленням Радянської влади в Кам'янці його праця триває у видавничому відділі народівити повітвиконкому, співпрацює з місцевими видавництвами як редактор і перекладач, а поезія друкується в місцевій періодиці [21, с. 146-146].

Недавня столиця УНР Кам'янець-Подільський, навіть з огляду на “знекровлення” еміграцією, помітно вирізнявся на початку 20-х років зпоміж інших міст України. 1920 року в місті виходило близько 25 різних видань, діяв заснований ще урядом української самостійної республіки новий університет, невдовзі перейменований в Інститут народної освіти. Під цю пору сформувалося досить цікаве й розмаїте мистецьке середовище. З травня 1921 року центральну повітову газету “Червона правда” очолює один з теоретиків мистецтва нової доби Іван Кулик, у літературному процесі беруть активну участь студенти ІНО Терень Масенко, Іван Дніпровський, Валер'ян Поліщук, останній до того ж редагує студентський журнал “Нова думка”, а серед їхніх викладачів на кафедрі історії та економіки Поділля – письменники та літературознавці Михайло Драй-Хмара, Костянтин Копержинський, Ростислав Заклинський. З 1922 року на цій же кафедрі паралельно з роботою в архівному управлінні починає працювати і Володимир Свідзінський, спершу як співробітник, а з початком 1923 року – аспірант секції соціальної історії [Див.: 39, с. 5; 21, с. 146].

Цей період виявився особливо плідним в особистому та творчому житті поета: одруження, народження доньки Мирослави та вихід 1922 року першої збірки “Ліричні поезії” у місцевій філії Держлітвидаву України.

“Провінція одгукнулася в особі Володимира Свідзінського його лірикою. Не знаємо, чи може

бути що-небудь іншого у цього поета, крім лірики, але книжка доводить, що ні. Поет щирий, цікавий, творчість свою черпає з сирі глибини українського слова, що наближається до пісні, а то й дійсно є піснями...” – характеризував Володимира Свідзінського на сторінках журналу “Червоний шлях” Василь Сонцвіт – Валер'ян Поліщук, водночас зауважуючи: “...ніде він не згадує реального людського життя, ніде у поеталірика краса не зв'язана з лірикою сучасної душі. Невеличкий клаптик тільки з широкого світу, а велике, що шумить кругом, лишилось не поміченим для його ока. І з образою хочеться лайнути поета, чого він сліпий. Але хіба сліпих можна лаяти за це? Рідко коли сліпця можна й вилікувати. Хай ходить – шкоди не зробить...” [Цит за: 40, с. 102-103].

Іван Дніпровський за прибраним ім'ям “І.Кобзаренко” у подільській “Червоній правді” був більш категоричний: “Пролетаріатові книжка ліричних поезій Свідзінського майже не потрібна. Тиха, мрійлива селянська лірика поета-індивідуаліста нічого не промовляє до серця працюючих мас...” [Цит. за: 40, с. 103]. Проте найцікавішим видається власне один з прикінцевих пасажів рецензента: “Але ж серед усього цього негативного (на нашу переконливу думку) букета подибуються вирази і малюнки, повні краси, і вони викупають цілком усе попереднє. Красива, молода, свіжа мова, тонкі відчуття розсіпані перлами на всіх сторінках. Довелось би виписати мало не всю книгу. Можна сказати, що ця книжечка є гарний подарунок усім самотнім, розгубленим, одсталім і переляканим новим днем” [Цит. за: 40, с. 103].

І наравду збірка Володимира Свідзінського “Ліричні поезії” контрастувала із “злободенними” “барабанными” агітками. Її ідилічні образки у майстерно виписаному символічному серпанку сповнені чуттєвої елегантності та зачарованості гармонією всесвіту патріархального села, з його розміреним природнім плином. У плеканні цієї ідилії в поетовій уяві і революційні зрушення в суспільстві мусять викристалізуватися християнським царством любові:

*Нове життя в бою повстане
Офір воно жада.
Лиш блисне промінь, кров гаряча
Полетиться як вода.*

*Тоді ж то, визволена з тітьми,
Обмита в крові,*

*Зростить земля і цвіт незаний
І дасть плоди нові*

– і далі:

*О ні, не буде кар і помсти
І не проллється кров:
В очах зірниці світової*

(Любов, одна любов) [27, с. 105].

Навіть банальна рима у цьому контексті сприймається гармонійним, гармонізуючим чинником світобудови, де Діва Марія береже врожай [27, с. 106], а день на тихім заліску “пливе, як сон” [27, с. 107] та й довкола по-Божому – світло й сонячно:

*Впливало сонце із-за саду,
Білу церкву рум'янило,
Від престолу, з глибини святої,
Виходжало золоте кропило,
Святило
Яблука рум'яні,
Вінки квітчані,
Меди пахучі,
Зілля цілюче,
Все, що земля багата
Дарувала до свята... [27, с. 107].*

І єдине, що може просити поет:

*О Боже, не дай загубити ключі
Від сонця, від серця твого огняного,
Бо тяжко і страшно вночі*

У кривавому хаосі світу земного [27, с. 113].

Фольклорні стилізації, класичні ритми і строги сонети при надзвичайно багатій мовній палітрі поезій говорять про неабияку версифікаційну вправність поета-мрійника і про зрілість збірки в цілому. Певна річ, що все ж провінційність видання та упереджені відгуки “представників пролетаріату” були не зовсім сприятливими чинниками для поширення “Ліричних поезій” Володимира Свідзінського навіть у творчому середовищі України (не дивно, що зберігся лише один примірник книжки; та й той став приступним лише через 74 роки після виходу), але все ж і контекстуально, і суголосно його присутність фіксується поруч з Павлом Филиповичем, Агатангелом Кримським, Тодосем Осьмачкою, Миколою Зеровим, Максимом Рильським і, безперечно, колегою по кафедрі Михайлом Драй-Хмарою, особливо з його пізнішою за виходом, але за низкою текстів синхронною, збіркою “Проростень”, на що вказував, зокрема, й Ігор Качуровський, говорячи про “український парнасізм” [7, с. 482].

У цей час поет багато й плідно працює над перекладами Овідія, Гесіода, Арістофана. А у видавництві “Книгоспілка” без зазначення імені

перекладача окремою книжкою виходить “Овеча криниця” Лопе де Веги. Як припускає Василь Яременко, саме цей переклад “відкрив” Свідзінському “дорогу до Харкова” [39, с. 9]. Власне, на тоді найближче літературне коло поета вже давно залишило Кам’янець, перебравшись до більш перспективних столиць, хоч продовжували діяти місцеві філії “Гарту” та “Плугу” (остання була заснована заходами Сави Божка й Тереня Масенка 1924 року і до якої, ймовірно, належав письменник [Див.: 18, с. 528]). Можемо лише здогадуватися про мотиви його переїзду, але не останню роль тут, мабуть, відіграла втрата роботи [21, с. 147].

3 жовтня 1925 року Володимир Свідзінський розпочинає працю в Харкові на посаді літературного редактора журналу “Червоний шлях”, опинившись таким чином у центрі художнього життя республіки. “Уже ця поетова редакторсько-видавнича діяльність... – наголошував свого часу Андрій Чернишов, – доводить його участь у радянському літературному процесі” [34, с. 122], до речі, співмірну характеру і віршам письменника, адже його імені не віднайти ані серед активних дискусантів та теоретиків, ані з-поміж співців нової ери, він залишався вірним насамперед – слову, як поет, як перекладач і як редактор.

“Він, – писав критик, – ...приваблював добрим і чулим – у найвищій мірі професійним – знанням будівельного матеріалу – слова, тонким мистецтвом самобутнього і влучного світобачення, пристрасною любов’ю до історії й мальовничої природи рідного краю” [34, с. 121], а в іншій статті Чернишова читаємо: “...В.Свідзінський органічно й гармонійно доповнював набуток громадянської поезії своїх сучасників. Тому й користувався він визнанням і ширною повагою найкращих своїх товаришів по перу – П.Тичини, М.Бажана, І.Дніпровського, Ю.Смолича, М.Йогансена, Ю.Оновського...” [35, с. 171]. Про це згадував і Юрій Смолич: “В нашому ж літературному колі тієї пори ...авторитет Свідзінського визнавав навіть Михайль Семенко... Свідзінському, – перед тим, як подати до друку, прочитував свої твори Павло Тичина. А Майк Йогансен... знав усі поезії Свідзінського напам’ять і охоче цитував їх...” [31, с. 148].

Та й фактично, як пригадує розповіді старших письменників Олекса Веретенченко, “Свідзінського “відкрив” Майк Йогансен” [2, с. 143]. Дуже близькою поезія нового літредактора “Червоного шляху” виявилася для Майко-

вих “філософічних ландшафтів” поезії у час його “туманного романтизму” [6, с. 175], чи то пак – “манівців романтики чистого слова” [5, с. 5]. Невипадково, вже на відстані років, Юрій Шерех ставив цих поетів поруч, долучаючи до них ще Євгена Плужника, – як “найбільших поетів української літератури двадцятих років”, котрі вирізнялися своїм “універсалізмом”, “вселюдськістю”, “духовим аристократизмом” [38, с. 377].

1927 року Володимир Свідзінський видає власним коштом другу книгу поезій “Вересень”. Осінневий поетичний настрій наскрізно проймає символічну тканину збірки. Легка, мрійлива зажура гортає найпотаємніші почування серця автора і шукає розради у “сонячних” спогадах, часто сповитих тугою кохання:

*Ой упало сонце в яблуневий сад,
В яблуневий сад моєї милої
І вечірнє сяйво м’яко розточає.
Чом і я не можу за сонцем полинути,
Моєї милої та навідати,
Білого цвіту з яблунь зірвати?* [23, с. 37].

На цьому просторі ліричних медитацій раз по раз зринає тихий смуток за втраченою гармонією “саду покинутого”, що о цій порі “журбою обволочений” [23, с. 31], “сумного саду”, де лишень вночі

*... тріпочуть зірничі,
Дзвенять таємничі ключі* [23, с. 32],

а сам ліричний герой у промовлянні до себе констатує:

*І ти ж колись як сонце був,
А нині
Бездушиною блукаєш тінню
По світовій пустині* [23, с. 42],

– і вже

*... Десь одпливає, як човен,
Час яснооких купав* [23, с. 50].

“Зрозуміло, що від “плеканця полів сумовитих” важко сподіватися інших мотивів, крім журливих і скорботних”, – писав в огляді поточної художньої літератури Яків Савченко [22, с. 94], торуючи вслід поетовому:

*Не метає огнів блискавиця
В замисленім співі моім,
А ні бою смертельна криця
Не гримить і не іскрить у нім.*

*Я плеканець полів сумовитих
І тиші грабових гаїв.
Я над озером днів пережитих
Віти серця глибоко склонив* [23, с. 32].

“Ідеалістичний світогляд авторів, виняткова суб’єктивність його мотивів, цілковита збезболелість і споглядальність його світовідчуття, – продовжував критик, – це все те, що з погляду актуальних завдань радянського письменства, не може бути не заперечуване в найрішучішій формі.

Не важко зрозуміти й те, яка класова психологія зумовлює творчість Свідзінського: ідеалістичність і пасивність, суб’єктивізм і почуття самотності – могли повстати тільки на ґрунті безперспективного буржуазного світорозуміння” [22, с. 96].

Зрештою, це був серйозний присуд поетові, що, на думку Якова Савченка, “запізнився прийти в літературу” [22, с. 94]. У реальному ж вияві це обернулося мовчанкою автора, яку своїм сучасникам він пояснював досить дипломатично: “Мою книгу “Вересень” критика полаяла за фаталізм. Я подумав, що не маю хисту і перестав друкувати. Писав лише для себе та доньки. Не писати я не міг” [12, с. 190].

Натомість продовжують час від часу з’являтися друком у “Червоному шляху” його переклади А.Чехова, І.Тургенєва, 1934 року окремим виданням виходить українською повний текст “Казок про Італію” М.Горького, 1937-го – переклад “Русалки” О.Пушкіна, і цього ж року до вибраних творів Янки Купали Свідзінський подає переклади “На смерть Степана Булата” та “Пісня й сила”. А 1939 року окремою книгою вийшли комедії Арістофана “Хмари”, “Оси”, “Жаби”. Бере участь у колективному перекладі вірменського народного епосу “Давид Сусанський”. Але особливо поета поглинула робота над “Словом о полку Ігоревім”, переклад якого був оприлюднений 1938 року у 5-му числі “Літературного журналу”.

Міфопоетична природа цієї літературної пам’ятки, її образна й символічна магнетичність, чар таки надхненного слова полонили Володимира Свідзінського суголосністю до його власного світо- й слововідчуття. Тим самим увиразнювалася й авторська поетика, де класичні розміри гармоніювали із пошуком первісного звучання й ритму українського слова. “Поезія Свідзінського, – наголошує Яр Славутич, з огляду на особливості письма поета, – виросла з української казки і дохристиянської мітології, духом якої обвіяно “Слово о полку Ігоревім”, давні колядки, обрядові пісні” [30, с. 6].

Властиві авторові тонке нюансування настроїв, лірична задумка і легка символіка обрисів

пейзажу в цей період творчості поглиблюються посиленою, часом герметичною метафорикою та обігруванням питомо фольклорних мотивів. Особливо яскраво це простежується у баладних творах поета.

Слід зауважити, що як жанр балада активно культивувалася в українській повоєнній літературі, зокрема наприкінці 20-х – 30-х роках, стаючи, як “сюжетна поезія”, основою “періоду реконструкції” в художній літературі [10, с. 324]. Паралельно розроблялися і теоретичні засади балади від ретроспекції до перспективного розгляду сучасного наробку, де наріжним каменем висувалася теза про баладу як жанр романтичний. Але цей романтизм повинен бути нового гатунку, романтизм епохи індустріалізації в економіці та реструктуризації в літературі, без жодної містики й вигадки [Див. про це: 16, с. 27-29].

На противагу настановам доби балади Володимира Свідзінського носять якраз казково-фантастичний характер:

*Темними ріками
Ніч тече по долинах,
Прудко біжить по зворах,
Мутно піниться на косогорах.
По зарослім болоті
Клятий іде,
На короткій оброті
Золотого коня веде...* [23, с. 95].

Відштовхуючись передусім не так від літературних, як фольклорних зразків жанру, письменник переосмислює канон, моделюючи поетичний сюжет як загадку, що слушно підмітив Юрій Бедрик [Цит. за: 41, с. 25]. Утім її прочитання-відгадка містить у собі одразу множинність змістів та інтерпретацій від осмислення тяглості міфологічної традиції [32; 8] до залучення біографічних чинників, як-от розлучення з дружиною [39], новий нетривалий шлюб [13], співтворчість з донькою [41, 26], смерть першої дружини [41, с. 23], загострене переживання трагедії доби власного народу [12, с. 192], його геноциду, репресій та голоду, що підтверджують і листи поета до Олени Чилінгарової, які разом з іншою епістолярією зберігаються нині в Харківському літературному музеї. “Пишу Вам з Вінниці – читаємо в листі від 26 липня 1932 року. – За два-три дні поїду до матері. Сьогодні дістав від неї сумного листа, що моєму батькові дуже погано після пережитого голодування, руки й ноги попухли. Жах охопив мене, коли я прочитав цього листа. Тут теж розказують страшні

речі про недавній голод...” [26, с. 68]. “Відрадного мало дали мені мої подорожі, – інформує Свідзінський свою адресатку через місяць, – скрізь одно: горе, злидні і безнадія. Тільки природа скрізь надзвичайно гарна – надто грабові ліси” [26, с. 69].

Уперше балади Володимира Свідзінського були оприлюднені друком у 1940 році в збірці “Поезії”, що вийшла у Львові за сприяння Юрія Яновського.

У їхньому раптовому, несподівано свіжому й водночас трагічному звучанні, а також у ясному мереживі асоціацій, ідилічних “сонячних” буколік, таких природніх у творчості автора ще від першої збірки, де

*На снозах літа високих
Щодня густіший мед сонця* [23, с. 84],

в античному спокої гекзаметрів та неповторній чарівності віршованих казок – проступав у книзі космос художнього слова:

*Старезний сад стоїть, бувало,
Мов задурманений дощем,
А я лежу під темрявим кущем,
Де теплої землі сухе кружало,
І слухаю із захисту свого
Дощу спокійного слова.
Ніхто ж не скаже нам того,
Що добра крапля дощова.
Од лепету її тихішає земля* [23, с. 104].

“Поет буквально зачаровує читача своєю власною дозрілою поетичною майстерністю, напрочуд тонким відчуттям природи й людських переживань”, – писав у рецензії Олексій Полторацький, при тому зауважуючи: “...злочином було б вимагати, щоб усі поети писали так, як він. Але не меншим злочином перед літературою є позбавляти її цього жанру, вимагати від В.Свідзінського голодекларативних віршів...” [19].

Натомість Андрій Клочья, аналізуючи збірку, відзначав, що “навіть пропаганда “нейтральних” ...поезій є теж тенденційність” [9, с. 106], і якщо “бажає поет, точніше кориться невідомій силі, відійти в чарівне муравище, де немає “ні огидних слів, ні погляду ворожого!” Одгородитися осиковим тинном, пристігами, урочищами, уроками, що “нас будуть сторожити од людей...” у час, коли “П.Г.Тичина писав “Чернігів”, “Партія веде”, М.Т.Рильський писав свою “Пісню про Сталіна”, то навряд чи така “рослинницька, з дозволу сказати, філософія” може потрактовуватися “за “визначне поетичне явище” [9, с. 108].

І все ж мусимо відзначити, що критика була доволі прихильною – час тотального пошуку внутрішніх ідеологічних ворогів минув. Уже не йшлося про “класову ворожість” – лише вказувалося на “помилки”: “В.Свідзінський, як і кожен поет, має право на своє коло тем і уподобань, але наш обов’язок вказати поетові на вузкість і обмеженість цього кола, на потребу розширити його, запліднити великими громадськими ідеями нашого часу” – наголошував Микола Шеремет [37, с. 336]. А Гр.Скульський, означивши статтю “Майстер, що втратив час”, пише про Свідзінського як про “своєрідного і талановитого майстра”, велика помилка котрого “в тому, що в народній творчості він бере не прогресивні мотиви вільнолюбної пісні, не політичну гостроту сатиричних казок, а найбільш відстале – фантастику, породжену забобонами”. І далі він зауважує: “... читаючи книгу, вдивляючись в окремі прекрасні пейзажні рядки, відчуваючи подих дрімучого минулого, дивуєшся, як могла сучасна людина так абстрагуватись від свого часу. ...У книзі немає часу, отже, немає великих і значних думок. Вірші часто сприймаються, як ряд випадкових, розірваних вражень, іноді вони в цілому навіть незрозумілі (пошлемось на “Баладу, де апокаліпсичні звірі на фоні української природи викликають принаймні здивовання)”. Та й, зрештою, на думку критика: “Справжній творець повинен навчати і запалювати людей на великі діла.

Тільки тоді, коли В.Свідзінський відчує це глибоко, внутрішньо, коли він втілить пафос нашого часу в своїх майбутніх віршах, він зможе стати визначним радянським поетом” [29].

Утім, Володимир Свідзінському не судилося стати “визначним радянським поетом”, він залишився просто поетом, вірним передусім чистому помислам й широму слову. Так само не судилося йому й оприлюднити за життя свій оригінальний доробок, що, на диво, зацілів у рукописах. Їх зберегла донька Свідзінського Мирослава, а в шістдесятих роках, щоправда, вже з відсутніми – “роздарованими” аркушами, передала на зберігання харківському письменникові Андрію Чернишову, котрий формував його архів. Однак, як подає Василь Яременко, “з невідомих причин матеріалами архіву не ділився, але й сам повного зібрання поезій і перекладів Свідзінського не готував...” [41, с. 27]. Проте з’являлися журнальні публікації. У середині 60-х років давні шанувальники таланту поета Іван Вирган, Марія Пилинська та Ігор Муратов поча-

ли готувати до друку його вибране, втім смерть упорядників, а можливо й інші причини, – не дарма ж Василь Боровий згадує про знищену верстку другої добірки поезії Свідзінського у журналі “Прапор” після публікації 1968 року [1, с. 12], – не дозволили втілити задум. Утім, як запевнили син та дружина Ігоря Муратова, машинопис книги зберігся в їхньому родинному архіві. І цілком ймовірно, цей проект невдовзі вдасться реалізувати в серії “Бібліотека слобідської класики” видавництва “Майдан”.

Загалом найбільш цілісною подачею творчої спадщини письменника й по нині залишається видання 1986 року, що увібрало в себе і порятований Олексою Веретенченком “Медобір”. І цілком можливо, що чи не найпотужніший сплеск поетичного надхнення Володимира Свідзінського залишається малопріступним.

Принаймні, на сьогодні із збереженням в Україні рукописним доробком знайомий чи не єдиний професор Василь Яременко, котрий зазначає, що письменник “...в кінці 30-х рр., очевидно, почав готувати підсумкову книгу поезій із віршів 1928-1940 рр. Як видно із зошитів, мав намір назвати її “Медобір” або “Май-зілля” [41, с. 27]. Дослідник обмежується, як, до речі, і його попередник Андрій Чернишов, лише оприлюдненням “дозованої” добірки на пошанування пам’яті, а ще поданням структури книги [Див.: 24]. З 2001 року в поле зору дослідників потрапив автограф збірки “Медобір”, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського [Див.: 4; 15; 28]. Своєрідним поштовхом до поглиблених студій творчості Свідзінського має стати перший бібліографічний покажчик письменника, що в 2002 році був укладений Надією Полянською в Харківській державній науковій бібліотеці ім. В.Короленка, а супровідне есе подав автор цих рядків [17]. Принаймні, покажчик вже прислужився для книги “Мандрівник і риболов: Природа у творчості Володимира Свідзінського й Максима Рильського” [14], що вийшла друком 2003 року в видавництві “Факт” (літературний проект “Текст+контекст”). Свідзінський продовжує манити “своєю недоступністю не менше, ніж своєю словесною всемогутністю”.

І ми знову й знову, вже вкотре, вслід за Юрієм Лавріненком і вже кількома поколіннями читачів, можемо повторити: “Поет, творчість і доля якого оповиті легендою, чекають свого розкриття”.

Література

1. Боровий В. В аркані Касркана. – Харків: Майдан, 2001.
2. Веретенченко О. Поет і його доля // Свідзінський В. Поезії. – Сучасність, 1975. – С. 143-150.
3. Дзюба І. "...Засвітився сам од себе" // Свідзінський В. Поезії. – Сучасність, 1975. – С. 165-177.
4. Захаркін С. Володимир Свідзінський: невідомі сторінки // Література плюс. – 2001. – № 5 (липень). – С. 10.
5. Йогансен М. Поезії. – Харків, 1933.
6. Йогансен М. Автобіографія // Йогансен М. Поезії. – К., 1989. – С. 172-175.
7. Качуровський І. Український парназізм // Визвольний шлях. – 1983. – №4. – С. 472-483.
8. Кернер Г. Міфотворчість у поезії Богдана-Ігоря Антонича і Володимира Свідзінського // Сучасність. – 2001. – С. 125-139.
9. Клочья А. Розмова про поезію // Літературний журнал. – 1941. – №2. – С.106-110.
10. Коряк В. В боях. Статті і виступи 1925-1930. – Харків, 1933.
11. Кравців Б. Медобір В.Свідзінського // Свідзінський В. Поезії. – Сучасність, 1975. – С. 179-185.
12. Лаврінченко Ю. Володимир Свідзінський (літературна сільвета) // Розстріляне відродження: Антологія 1917-1933: Поезія – проза – драма – есей. – К., 2002. – С. 189-193.
13. Линтварева-Чикаленко О. Був поетом професійним // Кур'єр Кривбасу. – 2001. – Січень. – С. 86-90.
14. Мандрівник і риболов: Природа у творчості Володимира Свідзінського й Максима Рильського / Упорядник І.Андрюсяк. – Київ: Факт, 2003.
15. Матвієнко С. Пам'ятати усе // Література плюс. – 2001. – №5 (липень). – С. 10.
16. Мельників Р. Майк Йогансен: ландшафти трансформацій. – К.: Смолоскип, 2000.
17. Мельників Р. Володимир Свідзінський (Літературний образок) // Український письменник Володимир Свідзінський (1885-1941): Бібліографічний покажчик. – Харків: Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г.Короленка, 2002. – С.6-24.
18. Письменники Радянської України. 1917-1987: Біобібліографічний довідник. – К., 1988.
19. Полторацький О. "Поезії" В.Свідзінського // Соціалістична Харківщина. – 1940. – 24 грудня.
20. Райс Е. Володимир Свідзінський // Свідзінський В. Поезії. – Сучасність, 1975. – С. 151-164.
21. Рибалко О. Знайдено в архівах. Шкіци до життєпису В.Свідзінського // Вітчизна. – 1989. – №1. – С.144-147.
22. Савченко Я. З поточної художньої літератури (закінчення) // Життя й революція. – 1928. – №10. – С. 83-103.
23. Свідзінський В. Поезії. – К., 1986.
24. Свідзінський В. Невідомі поезії // Березіль. – 1996. – №7-8. – С. 9-12.
25. Свідзінський В. Спогади про брата // Слово і час. – 1990. – С. 46-50.
26. Свідзінський В. Листи // Український засів. – 1993. – №3. – С. 66-88.
27. Свідзінський В. Ліричні поезії // Дніпро. – 1996. – №1-2. – С. 105-115.
28. Свідзінський В. З недрукованого та незібраного // Література плюс. – 2001. – №5 (липень). – С. 11.
29. Скульський Гр. Майстер, що втратив час // Літературна газета. – 1941. – 7 березня.
30. Славутич Яр. Володимир Свідзінський // Свідзінський В. Вибрані поезії. – Едмонтон, МСМЛХІ, 1961. – С. 5-10.
31. Смолич Ю. Розповіді про неспокій немає кінця. – К., 1972.
32. Соловей Е. Неканонічна традиційність (Володимир Свідзінський) // Самототожність письменника. До методології сучасного літературознавства. – К., 1999. – С. 81-103.
33. Стус В. Зникоме розцвітання особистості // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. (у трьох книгах) – К., 1994. – Т. 1. – С. 423-428.
34. Чернишов А. Харківські силуети. Володимир Свідзінський // Прапор. – 1981. – №9. – С. 121-127.
35. Чернишов А. Поет неповторний, свосвідний, такий. До 100-річчя Володимира Свідзінського // Прапор. – 1985. – №10. – С. 169-171.
36. Шевчук В. Образ поета // Вітчизна. – 1985. – С. 181-186.
37. Шеремет М. В.Свідзінський. Поезії // Радянська література. – 1941. – Кн. 4-5. – С. 335-337.
38. Шерех Ю. На рифмованих історії літератури // Юрій Шерех. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології. Три томи. Т. 1. – Харків, 1998. – С. 361-378.
39. Яременко В. Лірика Володимира Свідзінського // Свідзінський В. Поезії. – К., 1986. – С. 3-24.
40. Яременко В. Так починався Володимир Свідзінський // Дніпро. – 1996. – №1-2. – С. 102-105.
41. Яременко В. Над прочитанням нових сторінок життя й творчості Володимира Свідзінського // Березіль. – 1996. – №7-8. – С. 12-28.